

İslam Dünyasının Az Bilinen Ülkelerinden Biri: Ummân Sultanlığı

Ümmügülsüm TÜRKMEN¹

Yazımızın konusu olan Ummân Sultanlığı, Arap Yarımadası'nın güneydoğu köşesinde yer almakta olup başkenti Maskat'tır. Kuzeydoğusunda Umman Körfezi, güneyinde Umman Denizi, güneybatısında Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti, batısında Suudi Arabistan, kuzey ve kuzey batısında ise Birleşik Arap Emirlikleri bulunan Umman, 306.000 km² yüzölçümüne sahiptir. Nüfusu 1.650.000 olan Umman'ın resmi dili Arapça'dır. Halkın çoğunluğu Arapça konuşmakla birlikte Farsça ve Urduca konuşanlar da bulunmaktadır. Umman İslam dünyasının tek Harici devleti olup İbadi mezhebine mensuptur.²

İdari açıdan Maskat, Zufar ve Musandam diye adlandırılan üç ana eyalete bölünmüş olan Umman Sultanlığı, ayrıca el-Batinah, ez-Zahirah, ad-Dakliyah, eş-Şargiyah ve el-Wusta diye adlandırılan beş ana bölgeye de sahiptir. Bu eyalet ve bölgelerde 59 adet vilayet bulunmaktadır. Bu kısa bilgilerden sonra şimdi eyaletler hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi vereyim:

1-Eyaletlerden Maskat, Umman Körfezi'nde el-Batinah kıyısının güneyinde yer almakta olup, Umman Körfezi ile el-Hicr, el-Şayr dağları arasında sıkışmış vaziyettedir. Sultanlığın nüfus açısından en büyük eyaleti olan Maskat'a bağlı altı vilayet bulunmaktadır: Bunlar Maskat şehir merkezi, Mutrah, Buvsar, A'sib, el-Emerat ve Kuriyat'tır.

2-Sultanlığın ikinci eyaleti olan Musandam eyaleti Umman'ın kuzeyinde yer alır. Stratejik konumundan dolayı oldukça önemli olan Musandam, Hürmüz Boğazı'na bakmakta olup Hasap, Bukha, Daba el-Bayah ve Maza Hasab adındaki dört vilayete sahip olup başkenti Maza Hasab'tır.

¹ Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

² İbadiye:Hâricilik'in bir koludur. Abdullah b. İbad'a tâbi olanlardır. Bu fırka Hâricî fırkalarının en adili ve Ehl-i Sünnete en yakın olanıdır.Tarihte çeşitli safhalar geçiren Hâriciliğin günümüze kadar gelen koludur. Bkz.Prof.Dr.İsmail Cerrahoğlu, Ankara, 1988, I. 528-529; Ethem Ruhi Fırlalı, *Harici İbadiliğin Doğuşu*, Ankara,1983, 95-99.

3-Sultanlığın üçüncü eyaleti olan Zufar, Sultanlığın güneyinde yer almakta olup daha çok balık ve balık endüstrisi ile uğraşmaktadır. Bunun yanı sıra bu bölgede tarım da oldukça gelişmiştir. Hindistan cevizi, tatlı patates, muz, limon, papaya ve mısır en çok yetiştirilen ürünler arasında yer almaktadır.³

Umman coğrafyasını tanıttıktan sonra şimdi de tarihine kısaca değinelim: İslam öncesi dönemde Sasanilerin kültürel hinterlandında bulunan Umman, Hz. Peygamber döneminde İslam Devletine dâhil olmuştur. Kaynaklarımızın ifadesine göre 7/628 yani *senetu'l-vufud* da diğer bölgelerin yanı sıra Umman'a da davet mektubu gönderilmiş ve İslam'a davet edilmişlerdir. Umman yöneticilerinin davet mektuplarına tam olarak ne cevap verdikleri bilinmese de kısa süre içerisinde İslam dinini kabul etmiş olmaları, bu davet mektuplarına olumlu cevap verdiklerini akla getirmektedir.⁴ Umman bölgesinin İslam devletine dâhil olmasından sonra buraya vali olarak gönderilen Amr bin As, bir taraftan bölgede İslam'ı yaymaya çalışırken, diğer taraftan da özellikle Hz. Peygamber sonrasında gelişen ridde hareketleriyle mücadele etmiştir.⁵ Umman ve çevresi İslam dinini kabul etmiş olmasına rağmen Kureyş kabilesine muhalif kitlenin içerisinde yer almıştır. İşte bundan dolayı da Kureyş'e muhalefetle tebellür eden Haricilik, bölgede hızlı bir şekilde yayılmakla kalmamış, hatta taban oluşturmuştur. Nitekim Hz. Ali (r.a.)'nin ordusu karşısında yenilgiye uğrayan Haricilerin çoğuna kucak açmış ve zamanla da bu hareketin merkezi haline gelmiştir.⁶ Öyle ki Emeviler döneminde bağımsız devlet kurmayı isteyecek güce ulaşmışlardır. Bu amaçla düzenlenen bir dizi isyan başarısız olduysa da 748'de Umman'da örgütlenerek kendi imamlarını seçmeyi başarmışlardır. Abbasi Devleti'nin gün yüzüne çıkmasından sonra Umman Haricileri daha da güçlendiler. Nitekim burada 752'de de Abbasilere tâbî bir Harici yönetim kurdular. İbadî Haricileri açısından bir kırılma noktası oluşturan bu tarihten itibaren Umman Harici imamlar tarafından yönetilmeye başlamıştır.⁷ Bu ilk imamlara

3 Vural Çekinmez, Umman Ülke Profili, 2005, 1-12.

4 Umman ve çevresinde İslam Dini'nin yayılması hususunda geniş bilgi için bkz. Belzaurî, *Futuhu'l-Buldan*, (çev.: Mustafa Fayda), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.110 vd.; Mustafa Fayda, *İslam'ın Güney Arabistan'a Yayılması*, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1982; 129-135.

5 Amr b. As'ın Umman bölgesindeki faaliyetleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Adem Apak, *Amr b. el-As ve Siyasi Faaliyetleri*, s. 72 vd.

6 Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmet Mahfuz Söylemez, "İlk Harici/İbadî Devlet Rüstemliler: (160-273 h.)" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1998, XXXVIII,458

7 Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Cemalettin Erdemci, *İbn Sellâm el-İbadî ve Kelâmî Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 1995, s, 33 vd.

Kahtanî Araplarının ünlü kabilesi Ezd'e mensubiyetlerinden dolayı Ezdîler denildiği gibi, hanedana adını veren Cülenda'dan dolayı Cülendiler de denilmiştir. 913 – 928 yılları arasında ülkeyi Benu Same hanedanı yönetirken; 928 – 951 yılları arasında ise ülke, Vecihilerin hâkimiyetine geçmiştir. Hanedanlar değişse de Harici imamların halk üzerindeki otoritesinde bir değişiklik olmamıştır. Nitekim 951 tarihinden itibaren Haricî/İbadi imamların Umman yönetimini yeniden ele geçirdiklerine şahit oluyoruz. Ancak 1154'te Umman tahtına oturan Nebhaniler bu hâkimiyete son verdiler. 1406'ya kadar süren Nebhanî hâkimiyeti döneminde de İbadi İmamların halk üzerindeki dini otoritesi sürmüştür. Zaten 1406'dan sonra da yeniden devlet yönetimini ele geçireceklerdir. 1517'den sonra Umman, Osmanlı nüfuzuna girdiyse de bir Osmanlı eyaleti olmadı. 16. yüzyılın başlarından itibaren Portekizli sömürgeciler Umman kıyılarına çıkarak Maskat ile sahildeki diğer bazı bölgeleri işgal ettiler. İç kesimlerde ise mahalli yönetim varlığını sürdürmeye devam etti.

1624'te Umman halkı Culendî imamlarının yönetimlerine karşı çıkarak imamlar silsilesinde yeni bir dönem açtı. Bu tarihte imamlığa ve devlet yönetimine Ya'rubîlerden⁸ Nasır b. Mürşid getirildi. Ya'rubîlerle işgalci Portekizler arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Bu çatışmaların sonunda yani 1650 tarihinde Portekizli işgalciler ülkeden tamamen çıkarıldılar. 1741'e kadar süren Ya'rubîler'in yönetimi, Suhar valisi olan Ahmed b. Said b. Muhammed tarafından yıkıldı. Böylece ülkede yeni bir dönem başlamış oldu. 1783'te ise Maskat bu yeni devletin resmi başkenti ilan edildi.

18. yüzyılın sonlarında İngilizler Umman'la ilgilenmeye başladılar ve 1800'de Umman sultanıyla *Doğu Hindistan Şirketi* arasında bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmanın verdiği hakla adı geçen şirketten bir memur Umman'ın başkenti Maskat'a yerleşti. Ancak Umman Sultanı sadece İngilizlerle değil Fransa ile de iyi ilişkiler kurmayı düşünüyordu. Nitekim Fransa'yla ilişkilerini sıklaştırmaya başlamıştı. Ancak İngilizler 1850'den sonra Arap yarımadasındaki bazı yerleşim birimlerini işgal ederek bölgedeki nüfuzlarını artırdılar. 1854'te Umman'a ait bazı adalar İngilizlere bırakıldı. Böylece Umman üzerindeki İngiltere - Fransa rekabeti İngilizler tarafından kazanıldı. İngiltere 1917'den sonra bu ülkeyi tamamen kendi nüfuzuna alacaktır. Bununla birlikte Umman'daki geleneksel saltanat da varlığını sürdürmeye devam edecektir.

8 Ya'rubîler ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ömer Rıza Kahhale, *Mu'cemu Kebaili'l-Arab*,

İngilizler zaman içinde Umman sultanlarıyla imzaladıkları anlaşmalarla bu ülke üzerinde geniş ticari ve siyasi ayrıcalıklar elde etmiş ve yörenin gerçek hâkimleri olmuşlardır. Nitekim adı geçen ülke 20 Aralık 1951'de bağımsızlığını ilan ettiyse de İngiltere iç karışıklıklardan yararlanarak bu ülke üzerindeki siyasi nüfuzunu devam ettirmiştir. Bağımsızlığın ilan edildiği tarihteki Umman sultanı IV. Said'dir. 1970'de sultanlığa İngilizlerin desteklediği ve hâlen bu görevi yürüten Kâbus b. Said getirilmiştir.

Umman tarihi ile ilgili bu kısa bilgilerden sonra şimdi de devletin bu günkü idari yapısı hakkında bazı bilgiler aktaralım: Yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi Umman'ın yönetim şekli krallıktır. Zaten devlet de adını buradan almaktadır. Sultanların aynı zamanda haricî/ibadî imamlarından olması zorunluluğu 1820'den sonra kalkmıştır. Bu geleneğin kalkması dini otoriteyle siyasi otorite arasında çeşitli problemlere ve zaman zaman çatışmalara yol açmıştır. Devleti idare eden *Sultan* oldukça geniş yetkilere sahiptir. Sultana yardımcı olmak üzere kurulan bir de *Danışma Meclisi (Meclisu Şura)* bulunmaktadır. Üç yıllığına seçilen meclis 60 kişilik bir ekipten oluşmaktadır. Yetkileri oldukça sınırlı olan meclisin üyeleri halk tarafından değil de belli ilkeler çerçevesinde sultan tarafından seçilmektedir. 1990 yılında Sultan Danışma Konseyini kaldırmış ve yeni bir Danışma Meclisi'ni kurmuştur. 1997 yılında ise *Devlet Meclisi (Meclisu Devle)* kurulmuştur.

Sultan Kabus bin Said al-Said en-Neheyân, Umman Sultanlığı'nın mutlak hükümdarıdır. Ülkede hiçbir siyasi partiye izin verilmemektedir. Sultan Bakanlar Kurulu'nu ve Tavsiye Konseyini her üç yılda bir atamaktadır.

Demografik yapısına gelince; ülkenin %73,5'i Arap, %19'u Belucî, %3'ü Fars, % 2'si Urdu, %1,7'si Sevahili kalan kısmı ise Hint'tir. Umman Arapları Ezd, Nebhanî ve Vecihi kabilelerinden oluşmaktadır. Ülke nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan *Ezd Kabilesi*,⁹ birkaç kola ayrılan bir kabile olup en büyük ve önemli kolunu Ezdu Ummân oluşturmaktadır. Ülkenin ikinci büyük kitlesi olan Beluciler'e¹⁰ gelince; Pakistan'ın Belucistan eyaletine nispetle bu adı alan Beluciler, İran kökenli bir halk olup, Ari kökenli bir dil konuşmaktadırlar. Nüfusları 15 milyon kadar olduğu tahmin edilen bu grubun ülkede ciddi bir ağırlığından bahsetmek oldukça güçtür. Farslar ile Urdular ile Sevâhilîlerin etkisi ise daha azdır. Ülkenin diğer önemli un-

9 M. Mahfuz Söylemez, *Bedevilikten Hadârîliğe Kûfe*, Ankara, 2001, 102-105

10 www.gundem-online.com 12.03.2009

www.vikipedi.com 12.03.2009

surunu Zengibarlılar oluşturmaktadır. Bilindiği gibi 1964 yılında Zanzibar kralı Ebu Said'in ülkeyi terk etmesi üzerine birçok Ummanlı da burayı terk etmek zorunda kalmıştı. Şimdiki Sultan 1970 yılında iktidarı ele geçince ülkenin gelişmesini sağlamak amacıyla Umman kökenli Zengibarlıların buraya yerleşmelerini teşvik etmiş ve ciddi bir göçün yaşanmasını sağlamıştır. Ancak yeni gelen Arapça bilmeyenler ile Umman sakinlerinin ciddi bir kaynaşma sağladıkları söylenemese de aralarında kısmi bir sürütüşmenin varlığı da dile getirilmektedir.

Dini yapıya gelince; Umman'ın dini yapısını oluşturan halkın %1'e yakını Hindu; geri kalan kısmı ise Müslümandır. Müslümanların %70'ine yakını Hariciliğin hayatta kalan tek kolu olan İbadiyye mezhebine mensup, geri kalanı ise Sünni'dir. Sünnilerin yörede bir ağırlığından bahsedilemez.¹¹

Umman'ın ekonomisine gelince; Umman'ın İslam öncesi dönemden itibaren önemli bir ticaret güzergâh üzerinde yer aldığını yukarıda ifade etmiştik.¹² Devletin ekonomisi büyük ölçüde deniz mamulleri ve tarıma dayanmaktadır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ülkede bol miktarda Hindistan cevizi, papatya, ıhlamur, tütün, domates, soğan ve muz yetiştirilmektedir. Önemli oranda olmasa bile hayvancılık da yapılmaktadır. Deniz ticaretinde de etkili olan Umman, bakır, doğal taş ve Mezopotamya şehirlerine ihraç ettiği kereste ticareti ile önem kazanmıştır. Dünyanın önemli ticaret yolları üzerindeki stratejik konumundan dolayı da, tarih boyunca Suhar ve Matrah limanları baharat ticareti, yağ ve ipek taşımacılığında söz sahibi olmuşlardır.¹³ Umman vatandaşları için balıkçılık diğer bir önemli istihdam kaynağıdır. 2002 yılında yapılan bir araştırmada, ülkede 30.000'in üzerinde balıkçının varlığı tespit edilmiştir.

Umman'da petrol ilk olarak 1962 yılında bulunmuştur. Ancak ihracat 1967 yıllarına kadar gerçekleştirilememiş olsa da, bu tarihten itibaren 1976 yılına kadar sağlanmıştır. Burada doğalgaz da bulunmaktadır. Umman ekonomisinin önemli bir kalemını oluşturan madencilik ve taşocaklığı ürünleri de tarih boyunca önemli rol oynamıştır. Madenciligi gerçekleştirebilmek amacı ile yoğun jeolojik araştırma gerçekleştirilmiştir. Önemli madenleri içerisinde krom, bakır, demir, nikel altın ve gümüş gelmektedir. Alçı taşı,

11 Umman'ın dini yapısı; Umman Hariciliği ve görüşleri ile ilgili hazırladığımız makalemiz elinizdeki derginin bir sonraki sayısında yayınlanacaktır.

12 İslam öncesi dönemde Umman ve çevresinde kurulan panayırarla ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Turan Yüksel, *İslam'ın İlk Dönemlerinde Ticari Hayat*, İstanbul 1999, 15.

13 Bkz. Söylemez, *Kıyfe*, 251 vd.

kireç taşı maden yataklarına da sahiptir. Ayrıca kaliteli mermer üretimi de yapılmaktadır. Umman'da krom ve altın da üretilmektedir. Elde edilen altın ve gümüşün tamamı İngiltere'ye satılmaktadır. Aynı zamanda bisküvinin, alkolsüz içeceklerin üretildiği ve tekstil üretiminin yapıldığı fabrikalar da vardır. Bir tane de çimento fabrikası vardır.¹⁴

Eğitim durumuna gelince; Umman'da 680 ilkokul, 130 genel, 25 mesleki ortaöğretim kurumu mevcuttur. İlkokul çağındaki çocukların % 85'i, ortaöğrenim çağındakilerin ise % 43'ü bu kurumlardan faydalanmaktadır. Ülkede 1 üniversite, 4 yüksekokulu, 2 araştırma enstitüsü vardır. Üniversite çağındaki gençlerden üniversiteye kayıt yaptıranların oranı % 2'dir. Okuma yazma bilenlerin oranı ise % 42'dir.¹⁵ Bu ise, ülkede okuma-yazma seviyesinin düşük olduğunu gösterir.

Sonuç itibariyle ülkemizde en az tanınan ülkelerden biri olan Umman, yeryüzündeki tek Haricî/İbadi devlet olması açısından büyük bir öneme sahiptir. Son yıllarda özellikle Haricî kaynakların neşri hususunda önemli icraatlara imza atmış olan bu devlet ve kültürünün tanınması bir taraftan Harici tarihini tanımamıza katkıda bulunurken, diğer taraftan özellikle Hz. Ali dönemi ile başlayan ve asırlarca süren iç çekişmelerin, siyasi mücadelelerin tahlili ve çözümünde de önemli katkılar sağlayacaktır.

14 Vural Çekinmez, *Umman Ülke Profili*, 2005, 1-12.

15 www.vahdet.com.tr 12.03.2009